

16. Adizes, I. Corporate Lifecycles: how and why corporations grow and die and what to do about it [Text] / I. Adizes. – N.J. : Prentice Hall, 1988. – 361 p.

17. Грейнер, Л. Е. Эволюция и революция в процессе роста организаций [Текст] / Л. Е. Грейнер // Вестник Санкт-Петербургского ун-та. Сер., Менеджмент. – 2002. – № 4. – С. 76–94.

Отримано 31.03.2010. ХДУХТ, Харків.

© Т.В. Ков'ях, 2010.

УДК 338.246

С.О. Зубков, канд. екон. наук, доц.

А.О. Колесник, канд. техн. наук, ст. викл.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Наведено результати дослідження сутності економічної безпеки підприємства та запропоновано її авторське визначення.

Приведены результаты исследования сущности экономической безопасности предприятия и предложено ее авторское определение.

The results of research of the essence of enterprise economic security are resulted and its author's definition is proposed.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах розвитку економіки України велика кількість підприємств переживають спад виробництва та реалізації продукції, є збитковими та знаходяться в кризовому чи передбанкротному стані. Головні причини цього лежать в площині інерції структури виробництва, його технологічній недосконалості, фізичному та моральному зносі основних фондів, відсутності чітко визначених пріоритетів державної науково-промислової політики, що дозволила б провести необхідну реструктуризацію потужностей і підвищити ефективність виробництва. Така ситуація є джерелом небезпеки як для держави в цілому, так і для кожного підприємства зокрема. Це все доводить актуальність і необхідність розгляду проблеми економічної безпеки підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем фінансування займаються багато вчених, як вітчизняних, так і закордонних. Так, варто відзначити праці таких дослідників, як Г.В. Козаченка, В.П. Пономарьова, Є.А. Олейникова, С.М. Шкарлета та ін.

Аналіз праць присвячених визначенню поняття економічна безпека підприємства виявив різноманітність поглядів, які інколи вступа-

ють у протиріччя один з одним. Виявлення та усунення цих протиріч визначає актуальність дослідження даної проблеми.

Мета та завдання статті. Метою статті є розвиток теоретичних положень щодо визначення поняття економічна безпека підприємств. Для досягнення поставленої мети було поставлено завдання щодо систематизації існуючих підходів до визначення економічної безпеки підприємства; надання авторського визначення поняття економічна безпека підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна безпека підприємства обумовлена впливом зовнішнього середовища, яке в ринкових умовах постійно змінюється. Саме з позицій впливу зовнішнього середовища, захисту підприємства від його негативного впливу і розглядається зміст категорії економічної безпеки [1].

Так, Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко розглядають економічну безпеку підприємства „як гармонізацію в часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища, що діють поза межами підприємства” [2].

Євдокімов Ф.І. та Мізіна О.В. [3] характеризують економічну безпеку з точки зору впливу зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства. Так, з точки зору зовнішнього середовища (різних агентів ринку) економічна безпека підприємства являє собою комплексне вираження ступеня надійності підприємства як партнера у виробничих, фінансових, комерційних і інших економічних відносинах. З точки зору внутрішнього середовища економічна безпека підприємства – це захищеність його потенціалу (виробничого, організаційно-технічного, фінансово-економічного, соціального) від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих чи непрямих економічних загроз, а також спроможність суб'єкта до відтворення.

Яценко Н.М. та Михайлюк С.О. [4] розглядають економічну безпеку підприємства як підсистему національної економічної безпеки і визначають її як економічний стан підприємства, сталий по відношенню до внутрішніх і зовнішніх змін фінансово-господарської діяльності, не пов'язаної з форс-мажорними обставинами.

У Великому економічному словнику є таке визначення: економічна безпека – це стан юридичних, економічних відносин, організаційних зв'язків, матеріальних та інтелектуальних ресурсів підприємства, за якого гарантується стабільність його функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний та соціальний розвиток [5].

Соколенко Т.М. економічну безпеку розглядає як стан, за якого стратегічний потенціал фірми знаходиться поблизу меж адаптивності, а погроза втрати економічної безпеки наростає в міру наближення ступеня адаптивності стратегічного потенціалу до граничної зони [6].

Одінцов А.А. економічну безпеку підприємництва визначає як "процес, скерований на захист підприємницьких структур і окремих фізичних осіб, в діяльності яких наявні елементи підприємництва, від застосування щодо них методів кримінальної конкуренції та іншої діяльності, що завдає їм шкоди внаслідок порушення законодавства та ділової етики. Безпека (захищеність) підприємництва – це такий стан цивілізованого бізнесу, за якого відсутня економічна чи інша шкода, якої завдавали б бізнесу навмисно фізичні особи чи соціальні організації (зокрема юридичні особи) з порушенням закону чи етики підприємства" [7, с. 45-46].

Кушнірчук Ю.М. економічну безпеку підприємств розглядає як систему економічних умов діяльності підприємницьких структур, яку забезпечують держава та керівництво підприємства в межах їх компетенцій і містить захист від зовнішніх і внутрішніх загроз [8].

Забродський В. трактує економічну безпеку як «кількісну і якісну характеристику властивостей фірми, яка відображає здатність «самовиживання» та розвиток в умовах виникнення зовнішньої та внутрішньої економічної безпеки» [9].

У працях Камлика М.І., Зубка М.І. [10-11] зазначається, що економічна безпека підприємства – це такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективно їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам) [11]. Схоже визначення надає російський вчений Сенчагов В.К.: «Экономическая безопасность компании – это обеспечение наиболее эффективного использования корпоративных ресурсов для предотвращения угроз и создания условий стабильного функционирования основных ее элементов» [12, с. 738]. Гончарук О.М. зазначає, що економічна безпека підприємства передбачає стійкий розвиток (тобто збалансований і безупинний), що досягається за допомогою використання усіх видів ресурсів і підприємницьких можливостей, за якими гарантується найбільш ефективно їх використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам) [13].

На думку В. Шликова, економічна безпека підприємства «стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних та потенційних джерел небезпеки або економічних загроз» [14]. Більш ширше визначення надають Ящук В. І. та Карпа А. Г., які під економічною безпекою підприємства мають на увазі захищеність його життєво важливих інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз, тобто захист підприємства, його кадрового та інтелектуального потенціалу, інформації, технологій, капіталу і прибутку, який забезпечується системою заходів правового, економічного, організаційного, інженерно-технічного і соціального характеру [15]. Згідно з поглядом Подлужної Н.О. – економічна безпека підприємства – це стан виробничо-комерційної діяльності, за якого забезпечується дотримання економічних інтересів підприємства на підставі його стійкості та властивостей системи, що самоорганізовується, і попередження впливу внутрішніх і зовнішніх загроз [16].

Інша група авторів дотримується втратного підходу до визначення економічної безпеки підприємства. Так, на думку Стричак Г.В., економічна безпека фірми – це захист від можливих матеріальних і фінансових збитків, здатних привести до банкрутства і ліквідації фірми, тому безпека підприємницької діяльності тісно пов'язана з ризиками, які є складовою ринкової форми господарювання [17].

Судакова О.І. під поняттям економічної безпеки підприємства має на увазі такий стан його економічної системи, котрий можна характеризувати збалансованістю і стійкістю до негативного впливу будь-яких загроз, її здатністю забезпечувати на основі власних економічних інтересів свій сталий і ефективний розвиток [18]. Раздіна Є. трактує це поняття як комплекс заходів, які сприяють підвищенню фінансової стійкості господарчих суб'єктів за умов ринкової економіки, що захищають їх комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів [19]. Капустін М. визначає економічну безпеку підприємства як сукупність чинників, що забезпечують незалежність, стійкість, здатність до прогресу в умовах дестабілізуючих чинників [20].

Ніколаюк С.І. та Никифорчук Д.Й. [21] економічну безпеку підприємства визначають як стан юридичних, виробничих відносин і організаційних зв'язків, матеріальних і інтелектуальних ресурсів, щодо яких гарантується стабільність функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний і соціальний розвиток. Пекін А. визначає, що безпека підприємства – це сукупність правових, економічних і виробничих відносин, також матеріальних, інтелектуальних та інформаційних ресурсів, що характеризують здат-

ність підприємства стабільно функціонувати й збільшувати прибуток [22].

Інші дослідники зазначають, що економічна безпека підприємства – це такий стан управлінської системи підприємства, за якого досягається ефективне управління ресурсами і мається можливість адекватно реагувати на зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі та проектувати можливі загрози і реакцію на них з метою забезпечення безкризового розвитку підприємства [23]. Схоже визначення надає Є. А. Олейников, який зазначає, що економічна безпека підприємства – це становище найбільш ефективного використання ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства на теперішній час і в майбутньому [24].

Ковальов Т. і Сухорукова Т. пропонують таке визначення: економічна безпека підприємства – це захищеність його діяльності від негативного впливу зовнішнього оточення, а також здатність своєчасно усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, які не відбиваються негативно на його діяльності [25]. Бендіков М. тлумачить економічну безпеку підприємства (господарчого суб'єкта) як захищеність його науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу від прямих (активних) або непрямих (пасивних) загроз [26].

Відмінний від усіх розглянутих підходів до трактування сутності економічної безпеки надає Соломянюк Н.М., згідно якого поняття економічної безпеки є складовою стратегічного планування. Економічна безпека підприємства розглядається як практичне використання таких принципів сучасного менеджменту, як своєчасна реакція на зміни в оточуючому середовищі, як одного з основних положень сучасної теорії управління – ситуаційного підходу [1].

Таким чином, проведений огляд виявив різноманітність поглядів вчених-економістів відносно визначення категорії «економічна безпека підприємства». Для наведених визначень поняття «економічна безпека підприємства» характерним є наступне: більшість з них надано з позиції максимальної абстракції; деякі з визначень наведено з метою розкрити лише сутність поняття, а інші – пояснити значення цього терміна; при визначенні поняття не завжди виконуються правила їх побудови і форми визначення, як це передбачається логікою. Усе вищезазначене вимагає систематизації та уточнення поняття «економічна безпека підприємства» з наведеної множини визначень. Для досягнення цієї мети необхідно визначити поняття «безпеки» та уточнити особливості саме «економічної безпеки підприємства».

Шкарлет С.М. у своєму дослідженні теоретичного підґрунтя безпеки виділяє два концептуальні підходи щодо її семантики і морфологічного трактування, а саме: статичний (безпека як стан) і діяльнісний (безпека як діяльність) [27]. Автор стверджує, що саме діяльнісний підхід закладено в основу наукових досліджень і сучасного уявлення про категорію безпеки в усіх варіантах її прояву, відповідно до якого «безпека» уявляється як об'єктивна дійсність суб'єкта у певних умовах, що базується на активній взаємодії цього суб'єкта та умов його існування, якими він опанував у процесі власної самореалізації і здатен контролювати [27].

У цьому контексті результати проведеного нами дослідження свідчать, що окрім розгляду «економічної безпеки підприємства» як стану та діяльності, вченими надають й інші трактування, а саме як: «характеристика», «процес», «розвиток», «система».

Проте наші дослідження свідчать, що «економічну безпеку підприємства» навпаки більшість дослідників розглядають як «стан». Тлумачний словник також визначає «безпеку» саме як «стан, за якого не загрожує небезпека» [28]. Отже, використання під час визначення поняття «економічна безпека підприємства» діяльнісного підходу, а також інших є не зовсім коректним. Економічна безпека підприємства повинна розглядатися як «стан».

Висновки. Враховуючи усе вищенаведене, можна представити такі основні підходи до трактування «економічна безпека підприємства»:

- стан, що характеризує захищеність інтересів підприємства;
- стан, що характеризує ефективність використання ресурсів підприємства;
- стан, що характеризує захищеність підприємства від різного роду втрат (фінансових, матеріальних);
- стан, що характеризує стабільність (стійкість) діяльності підприємства;
- стан, що характеризує захищеність потенціалу підприємства.

Виходячи з вимог лаконічності, точності та логічності побудови визначень, а також зі змісту систематизованих підходів до визначення, у роботі нами пропонується власне визначення поняття «економічна безпека підприємства»: економічна безпека підприємства – це стан, що характеризує захищеність господарської діяльності підприємства від існуючих загроз її нормальному функціонуванню. На наш погляд, надане визначення відповідає встановленим вимогам, змістовно поєднує відокремлені підходи до трактування, а також цілком відповідає рівню та особливостям функціонування підприємств. Перспективами пода-

льших досліджень у цьому напрямі є виокремлення особливостей економічної безпеки підприємств торгівлі та розробка системи її забезпечення.

Список літератури

1. Соломянюк, Н. М. Економічна безпека підприємства та критерії її оцінки [Текст] / Н. М. Соломянюк // Харчова промисловість. – 2008. – №7. – С.175–177.
2. Козаченко, Г. В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія [Текст] / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – К. : Лібра, 2003. – 280 с.
3. Евдокимов, Ф. И. Экономическая устойчивость предприятия как фактор его безопасности [Текст] / Ф. И. Евдокимов, Е. В. Мизина // Наукові праці Донецького державного технічного університету. Серія, Економічна. – Донецьк : ДонНТУ, 2001. – Вип. 37. – С. 16–25.
4. Яценко, Н. М. Регіональна економічна безпека у контексті національної економічної безпеки [Текст] / Н. М. Яценко, С. О. Михайлюк // Наукові праці Донецького державного технічного університету. Серія, Економічна. – Донецьк : ДонНТУ, 2001. – Вип. 37. – С. 78–82.
5. Большой экономический словарь [Текст] / под ред. А. Н. Азриляна. – 5-е изд., доп. и перераб. – М., 2002. – 1280 с.
6. Соколенко, Т. М. Економічна безпека підприємства в умовах транзитивної економіки [Електрон. ресурс] / Т. М. Соколенко. – Режим доступу : <<http://intkonf.org/kand-ped-n-sokolenko-tm-ekonomichna-bezpekapidpriemstva.htm>>.
7. Одинцов, А. А. Экономическая и информационная безопасность предпринимательства [Текст] : учеб. пособ. / А. А. Одинцов. – 2-е изд. [испр. и доп.]. – М. : Академия, 2008. – 336 с.
8. Кушнірчук, Ю. М. Проблеми трактування сутності категорії економічної безпеки [Текст] / Ю. М. Кушнірчук // Науковий вісник НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.9. – С. 205–210.
9. Забродский, В. Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы [Текст] / В. Забродский, Н. Капустин // Бизнес-информ. – 1999. – № 13. – С. 27–30.
10. Камлик, М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економічно-правовий аспект [Текст] : навч. посібник / М. І. Камлик. – К. : Атака, 2005. – 432 с.
11. Зубок, М. І. Безпека підприємницької діяльності [Текст] : нормативно-правові документи комерційного підприємства, банку / М. І. Зубок, Р. М. Зубок. – К. : Істина, 2004. – 144 с.
12. Экономическая безопасность России: Общий курс [Текст] : учебник / Под ред. Сенчагова В. К. – 2-е изд. – М. : Дело, 2005. – 896 с.
13. Гончарук, О. М. Загальна характеристика та сутність економічної безпеки підприємства [Текст] / О. М. Гончарук // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. – 2009. – № 2. – С. 113–118.
14. Шлыков, В. В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия [Текст] / В. В. Шлыков. – СПб. : Алетей, 1999. – 138 с.

15. Ящук, В. І. Методи забезпечення економічної безпеки торговельного підприємства [Текст] / В. І. Ящук, А. Г. Карпа // Торговля, комерція, підприємство : зб. наук. пр. – Львів : ЛКА, 2008. – № 10. – С. 210–216.

16. Подлужна, Н. О. Організація управління економічною безпекою підприємства [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01 / Н. О. Подлужна. – Донецьк, 2004. – 20 с.

17. Стричак, Г. В. Формування системи управління економічною безпекою малого підприємництва в Україні [Текст] / Г. В. Стричак // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія, Економічна : зб. наук. пр. – Львів : ЛДУВС, 2009. – № 1. – С. 52–57.

18. Судакова, О. І. Стратегічне управління фінансовою безпекою підприємства [Текст] / О. І. Судакова // Економічний простір. – 2008. – № 9. – С. 140–148.

19. Раздина, Е. Коммерческая информация и экономическая безопасность предприятия [Текст] / Е. Редина // Бизнес-информ. – 2001. – № 24. – С. 63–65.

20. Капустин, Н. Экономическая безопасность отрасли и фирмы [Текст] / Н. Капустин // Бизнес-информ. – 2005. – № 11–12. – С. 45–47.

21. Ніколаюк, С. І. Безпека суб'єктів підприємницької діяльності [Текст] : курс лекцій [Текст] / С. І. Ніколаюк, Д. Й. Никифорчук. – К. : КНТ, 2005. – 320 с.

22. Пекін, А. Економічна безпека підприємств як економіко-правова категорія [Текст] / А. Пекін // Економіст. – 2007. – № 8. – С. 23–25.

23. Фісуненко П. А. Сучасні підходи до визначення сутності економічної безпеки підприємства [Текст] / П. А. Фісуненко, В. В. Нагорний, В. Ф. Левченко // Економічний простір. – 2008. – №20/1. – С. 139–144.

24. Основы экономической безопасности. (Государство, регион, предприятие, личность) [Текст] / Под ред. Е. А. Олейникова. – М. : Интел-Синтез, 1997. – 288 с.

25. Ковалёв, Д. Экономическая безопасность предприятия [Текст] / Д. Ковалёв, Т. Сухорукова // Экономика Украины. – 2004. – №10. – С. 48–52.

26. Бендигов, М. Экономическая безопасность промышленного предприятия (организационно-методический аспект) [Текст] / М. Бендигов // Консультант директора. – 2000. – № 2. – С. 7–13.

27. Шкарлет, С. М. Формування економічної безпеки підприємств заходами активізації їх інноваційного розвитку [Текст] : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04 / С. М. Шкарлет. – К., 2008. – 41 с.

28. Словарь русского языка: около 60000 слов и фразеологических выражений [Текст] / С. И. Ожегов; под общ. ред. Л. И. Скворцова. – 25-е изд., испр. и доп. – М. : Оникс, 2006. – 1327 с.

Отримано 31.03.2010. ХДУХТ, Харків.

© С.О. Зубков, А.О. Колесник, 2010.